

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نقد و تحلیل آراء فلسفی

www.ketab.ir

تألیف

آیت الله شیخ ماجد کاظمی

ترجمة مؤسسة الدفاع عن مذهب اهل البيت عليه السلام

انتشارات چتر دانش

سرشناسه	: کاظمی، ماجد، ۱۳۳۷ -
عنوان قراردادی	: الرویه‌الفرسفیة نقد و تحلیل فارسی
عنوان و نام پدیدآور	: نقد و تحلیل آراء فلسفی/تالیف ماجد کاظمی ؛
مشخصات نشر	: ترجمه موسسه الدفاع عن مذهب اهل البيت.
مشخصات ظاهری	: تهران: چتر دانش، ۱۴۰۰.
شابک	: ۳۸۷ ص.
وضعیت فهرست نویسی	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۵۳۷-۸
یادداشت	: فیپا
موضوع	: کتابنامه به صورت زیرنویس.
	: فلسفه اسلامی -- نقد و تفسیر

Islamic philosophy -- Criticism and interpretation

فلسفه اسلامی -- دفاعیه‌ها و ردیه‌ها

Islamic philosophy -- Apologetic works

فلسفه -- دفاعیه‌ها و ردیه‌ها

Philosophy -- Apologetic works

شناخت (فلسفه اسلامی)

Knowledge Theory of (Islam)

: موسسه الدفاع عن مذهب اهل البيت عليهم السلام

شناسه افزوده

BBR۴۵ :

رده بندی کنگره

۱۸۹/۱ :

رده بندی دیویی

۸۶۶۷۳۴۶ :

شماره کتابشناسی ملی

: فیپا

اطلاعات رکورد کتابشناسی

نام کتاب	: نقد و تحلیل آراء فلسفی
ناشر	: چتر دانش
تألیف	: آیت الله شیخ ماجد کاظمی
نوبت و سال چاپ	: اول - ۱۴۰۰
شمارگان	: ۵۰۰
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۵۳۷-۸
قیمت	: ۹۰۰۰۰ تومان

فروشگاه مرکزی: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید (اردیبهشت شمالی)، پلاک ۸۸

تلفن مرکز پخش: ۶۶۴۹۲۳۲۷ - تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۰۲۳۵۳

پست الکترونیک: nashr.chatr@gmail.com

کلیه حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

سخن ناشر

رشته حقوق با تمام شاخه‌ها و گرایش‌هایش، به‌منزله یکی از پرطرفدارترین رشته‌های دانشگاهی کشور، تعداد فراوانی از دانشجویان علوم انسانی را به خود جلب کرده است؛ دانشجویانی که پس از تحصیل، وارد عرصه خدمت شده و در مناصب و جایگاه‌های گوناگون به ایفای وظیفه مشغول می‌شوند.

منابعی که در دانشکده‌های حقوق، مبنای کار قرار گرفته و تحصیل دانشجویان بر مدار آن‌ها قرار دارد، در واقع، مجموعه کتب و جزواتی هستند که طی سالیان متمادی چنان‌که باید تغییر نیافته و خود را با تحولات و نیازهای زمانه هماهنگ نکرده‌اند.

این، درحالی است که نیاز مبرم دانش‌پژوهان به مجموعه‌های پربار و سودمند، امری انکارناپذیر است. به این ترتیب، ضرورت تدوین کتب غنی و ارزشمند برای رفع نیازهای علمی دانشجویان رشته حقوق و نیز رشته‌های متأثر از آن، باید بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد. کتاب‌هایی که روزآمدی محتوای آن‌ها از یک سو و تناسب آن‌ها با نیاز دانش‌پژوهان از سوی دیگر، مورد توجه و لحاظ ناشر و نویسنده، قرار گرفته باشد.

مؤسسه آموزش عالی آزاد چتر دانش، در مقام مؤسسه‌ای پیشگام در امر نشر کتب آموزشی روزآمد و غنی، توانسته است گام‌های مؤثری در همراهی با دانشجویان رشته حقوق بردارد. این مؤسسه افتخار دارد که با بهره‌مندی از تجربیات فراوان خود و با رصد دقیق نیازهای علمی دانشجویان، به تولید آثاری همت گمارد که مهم‌ترین دستاورد آن‌ها، تسهیل آموزش و تسریع یادگیری پژوهندگان باشد. انتشارات چتر دانش امیدوار است با ارائه خدمات درخشان، شایستگی‌های خود را در این حوزه علمی بیش از پیش به منصه ظهور برساند.

فرزاد دانشور

مدیر مسئول انتشارات چتر دانش

فهرست

کلمه ناشر.....	۳
ترجمه مؤلف و آثار علمی وی.....	۱۰
حمد و ثنای الهی.....	۱۳
مقدمه.....	۱۴
اهمیت مباحث توحید الهی.....	۱۴
حرمت تقیه در امور مهم.....	۲۲
مسئولیت حفظ دین.....	۲۳
مسئولیت حفظ تشیع.....	۲۶
مدخل.....	۳۲
نگاهی گذرا به تاریخچه فلسفه و عرفان.....	۳۲
برهمانیان.....	۳۲
فلاسفه مکتب چین (تانوتیسم).....	۳۴
فلسفه در ایران باستان.....	۳۵
فلسفه پیشاسقراطی.....	۳۶
فلاسفه یونان.....	۳۸
فلسفه رواقی.....	۴۲
فلاسفه نو افلاطونی.....	۴۳
فلاسفه مسیحی.....	۴۵
فلاسفه مسلمان.....	۴۸
خالد بن یزید بن معاویه بن ابی سفیان (لعنهم الله).....	۵۰
خاندان برمکیان.....	۵۱
توطئه علیه مخالفان فلسفه!.....	۵۲
الکندی.....	۵۶
فارابی.....	۵۷
ابن سینا.....	۵۸
سهروردی.....	۵۹
ابن عربی.....	۶۰
صدرا.....	۶۳
کلام صاحب مستدرک الوسائل درباره صدرا.....	۶۵
اول: طعنه و توهین به علمای شیعه و تمجید از دشمنان اهل بیت (علیهم السلام).....	۶۵
دوم: سوءاستفاده، مصادره به مطلوب، و شرح کفرآمیز روایات اهل بیت (علیهم السلام).....	۶۶

۶۸.....	سوم: بیان مطالب و کتب دیگر مؤلفان به نام خود!
۶۹.....	موضع علمای شیعه در مقابل فلاسفه
۷۰.....	مرحوم علامه مجلسی

۷۳..... **باب اول: اصول شناخت**

۷۵.....	مقدمه
۷۶.....	اصل اول: واقعی بودن عالم
۷۷.....	اصل دوم: جایگاه عقل
۷۷.....	دیدگاه مادی گرایان
۸۲.....	اصل سوم: ارزش شناخت
۸۲.....	خلاصه ادله شک گرایان
۸۳.....	جواب شبهات شک گرایان
۸۶.....	شناخت از منظر فلاسفه
۹۴.....	جواب ابن سینا به نظریه اتحاد عقل و عاقل و معقول
۹۵.....	کلام صدرا در پاسخ به این استدلال
۹۵.....	پاسخ استدلال صدرا
۹۵.....	استدلالات واهی
۹۸.....	اصل چهارم: منابع شناخت
۱۰۰.....	اصل پنجم: مدرکات عقل
۱۰۰.....	معانی حسن و قبح
۱۰۳.....	معنای حسن و قبح ذاتی
۱۰۵.....	پاسخ این ادعا
۱۰۶.....	نظریه الاشاعره
۱۰۷.....	دیدگاه قرآن پیرامون عقل عملی
۱۰۹.....	اصل ششم: قوانین عقلی و طبیعی
۱۱۱.....	اصل هفتم: طبیعت احکام عقلی
۱۱۲.....	اصل هشتم: پیرامون شبهه اختلاف عقل و شرع
۱۱۳.....	اصل نهم: آیا می شود به قرآن و سنت استدلال کرد؟
۱۱۴.....	اصل دهم: تذکرات لازم

باب دوم : مناقشه در مباحث فلسفی ۱۱۷

۱۱۹	مدخل
۱۲۱	نظرات و ملاحظات پیرامون قسم اول از مباحث فلسفی
۱۲۱	قسم اول: مباحث وجود، عدم و ماهیت
۱۲۱	اول: موضوع فلسفه
۱۲۱	دوم: اشتراک وجود
۱۲۷	سوم: اصالت وجود یا ماهیت
۱۲۸	مغالطه ملاصدرا در معنای وجود
۱۲۹	قابلیت ذهن بشر در کشف حقایق
۱۳۱	ادله قائلین به اصالت وجود
۱۳۲	استدلال با ذوق عرفانی نه عقل
۱۳۴	ادله اصالت وجود و پاسخ آن
۱۳۴	دلیل اول
۱۳۴	تبصره
۱۳۵	دلیل دوم
۱۳۶	تطابق علم و معلوم
۱۳۷	دلیل سوم
۱۳۸	دلیل چهارم
۱۳۸	دلیل پنجم
۱۴۰	جواب دیگر از این استدلال
۱۴۳	دلیل ششم
۱۴۳	دلیل هفتم
۱۴۴	تذکر
۱۴۶	اضافه ابداعی
۱۴۶	توضیح قاعده «هر چیزی که محل حوادث باشد، خود نیز حادث است»
۱۴۷	جواب قول داوودی
۱۴۸	جواب استدلال طباطبائی
۱۴۹	چهارم: باطل بودن فروعات اصالت وجود
۱۴۹	پنجم: حقیقت وجود
۱۵۲	بطلان فروغ مسئله «واحدبودن حقیقت وجود»
۱۵۲	امر اول

۱۵۳	 امر دوم
۱۵۴	 بطلان قاعده «بسيط الحقیقه تمام الاشياء»
۱۵۵	 مغالطات مطلب فوق
۱۵۷	 امر سوم
۱۶۰	 ششم: اعاده معدوم
۱۶۴	 ایرادات و ملاحظات پیرامون بخش دوم از مباحث فلسفی
۱۶۴	 واجب و ممکن
۱۶۷	 امکان فقری
۱۶۸	 ثابت و متغیر
۱۶۸	 حرکت بنا بر مشهور
۱۷۰	 اشکال این سینا بر حرکت جوهری
۱۷۱	 ادله حرکت جوهری و پاسخ به آنها
۱۷۴	 مجردات
۱۷۵	 معنای فلسفی مجردات
۱۷۶	 نفی وجود مجردات به جز ذات مقدس الهی
۱۷۷	 حادث و قدیم
۱۷۸	 بطلان حدوث ذاتی
۱۸۰	 مستقل و رابط
۱۸۶	 ایرادات و ملاحظات پیرامون بخش سوم از مباحث فلسفه
۱۸۶	 علت و معلول
۱۸۶	 معنای علت در نزد فلاسفه
۱۸۷	 اراده در نزد فلاسفه از صفات ذات است
۱۸۹	 آیات قرآنی پیرامون مختار بودن خداوند متعال
۱۹۰	 فلسفه قائل به جبر است نه اختیار
۱۹۲	 جواب فلاسفه به اشکال جبر
۱۹۳	 بطلان جواب فلاسفه
۱۹۵	 وجود مطلق و وجود خاص یا مقید
۱۹۵	 بطلان سنخیت
۱۹۷	 لوازم سنخیت
۱۹۸	 منافات سنخیت با توحید
۱۹۹	 آنچه بر سنخیت مترتب می شود

۲۰۶	عقول و مثل
۲۰۸	بطلان قاعده «از واحد به جز واحد صادر نمی‌شود»
۲۰۹	دنباله بحث قاعده الواحد لا یصدر منه الا الواحد
۲۱۲	بطلان تفویض
۲۱۴	مراد از قاعده فاقد الشئ لا یعطیه؟
۲۱۷	ایرادات و ملاحظات پیرامون بخش چهارم از مسائل فلسفی
۲۱۷	عوالم صعود و نزول
۲۱۷	معاد جسمانی
۲۱۸	انکار معاد و مصلحت اجتماعی!
۲۱۹	پاسخ ادعای طباطبایی
۲۱۹	دلیل عقلی بر امکان معاد
۲۲۰	دلیل عقلی بر اثبات معاد
۲۲۰	آیات معاد
۲۲۵	دفع توهّم از به‌کار بردن تعبیری همچون «خلق جدید» و «امثالکم» در قرآن
۲۲۷	روایات پیرامون معاد جسمانی
۲۳۰	خاتمه
۲۳۰	سوالاتی پیرامون توحید
۲۳۰	اول: نظریه فیض الهی
۲۳۲	دوم: آیا عالم مظهر وجود خداوند متعال یا سایه خداوند است؟
۲۳۳	سوم: آیا خداوند متعال اشیاء را از کتم عدم خلق نموده است؟
	چهارم: آیا وجود اشیاء تمانعی دارد با وجود خداوند متعال که هیچ مکانی از آن خالی نیست، تا اینکه به‌جای وجود الهی قرار بگیرند؟ و اینکه آیا خداوند در وجود خود ترحّز و کنار کشید تا مخلوقات را جای خود قرار دهد؟
۲۳۴	پنجم: اگر حقیقت وجود متعدد است، آیا بین خالق و مخلوق حدی وجود دارد؟
۲۳۵	ششم: آیا اراده الهی از صفات ذاتی است که بنا بر این مراد از اراده تخلف‌پذیر نیست؟ یا اینکه اراده از صفات فعل خداوند است نه صفات ذات، و او فاعل مختار است؟
۲۳۶	هفتم: آیا فاعلیت خداوند متعال به ابداع است یا به تجلی؟
۲۳۸	هشتم: آیا علم الهی به اشیاء از باب این است که اشیاء عین ذات الهی هستند؛ زیرا که معلول‌های قائم به ذات او هستند یا خیر؟
۲۴۰	نهم: برهان صدیقین چیست؟ و برهان قاهریت کدام است؟
۲۴۱	دهم: چه اغراض و اهداف سیاسی در پس این امور اعتقادی وجود دارد؟
۲۴۴	

مقدمه

اهمیت مباحث توحید الهی

مسئله توحید الهی و نفی شرک از ساحت قدس باری تعالی مهم‌ترین و محوری‌ترین بحث عالم است و در تأیید و صدق این ادعا می‌توان به آیاتی از یگانه معجزه جاوید پیامبر اسلام ﷺ و چشمه جوشان معرفت و آگاهی برای بشریت، قرآن کریم استشهاد نمود:

خداوند متعال مهم‌ترین شعار و دعوت انبیا الهی را در قرآن این‌گونه بیان می‌فرماید:

﴿يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ﴾ «ای قوم من، خدا را بپرستید که برای شما معبودی جز او نیست» که این عبارت در چندین آیه از قرآن کریم، از جمله سوره مبارکه اعراف آیه ۵۹، از زبان انبیا الهی بیان شده است. در بیش از ۳۵ آیه از قرآن کریم عبارت لا اله الا الله و مشابه آن آمده و بر توحید و یگانگی و نفی شرک تأکید شده است. به‌طور مثال در آیه ۱۶۳ سوره مبارکه بقره آمده است: ﴿وَالْهَكْمُ إِلَهُ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾.

شرک به خداوند متعال آن‌چنان گناه عظیمی شمرده می‌شود که در قرآن این‌گونه تعبیر شده است: ﴿إِنَّ الشُّرْكَ لظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾^۱. و در بیان عقوبت شرک به خداوند متعال به آیات تکان دهنده و هول‌انگیز ذیل می‌توان اشاره کرد:

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا﴾^۲ «مسلماً خدا، این را که به او شرک ورزیده شود، نمی‌بخشاید و غیر از آن را برای هر که بخواهد می‌بخشاید، و هر کس به خدا شرک ورزد، به یقین گناهی بزرگ انجام داده است»

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّٰ لَبِيعًا﴾^۳ «خداوند، این را که به او شرک آورده شود، نمی‌آمرزد؛ و فروتر از آن را بر هر که بخواهد می‌بخشاید. و هر کس به خدا شرک ورزد، قطعاً دچار گمراهی دور و درازی شده است».

۱. سوره مبارکه لقمان، آیه ۱۳.

۲. سوره مبارکه نساء، آیه ۴۸.

۳. سوره مبارکه نساء، آیه ۱۱۶.

«إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَ مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ»^۱
 «هر کس به خدا شرک آورد، قطعاً خدا بهشت را بر او حرام ساخته و جایگاهش آتش است، و برای ستمکاران یاورانی نیست».

«وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتُخَطِّفُهُ الْطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ»^۲ «و هر کس به خدا شرک ورزد، چنان است که گویی از آسمان فرو افتاده و مرغان (شکاری) او را ربوده‌اند یا باد او را به جایی دور افکنده است».

اهمیت توحید و گناه سنگین شرک، در روایات اهل بیت (علیهم‌السلام) نیز بسیار مورد توجه واقع شده که تنها اشاره به چند مورد، گویای عظمت این مسئله است.

یکی از اصول روایات اهل بیت (علیهم‌السلام) به پیروی از قرآن کریم، این است که شرک به خداوند متعال بزرگترین گناه می‌باشد؛ لذا آن حضرات کرارا در کلمات خود فرموده‌اند:

«كَبِيرُ الْكِبَايِرِ الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ»^۳ «بزرگترین گناه شرک به خداوند است».

شیخ صدوق در روایتی عن ابن عباس قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَ الَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ بَشِيرًا لَا يَعَذِّبُ اللَّهُ بِالنَّارِ مُوحِداً أَبَدًا وَلَكِنَّ أَهْلَ التَّوْحِيدِ لِيَشْفَعُونَ فَيُشْفَعُونَ ثُمَّ قَالَ ع إِنَّهُ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ أَمَرَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى بِقَوْمٍ مَاءَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي دَارِ الدُّنْيَا إِلَى النَّارِ فَيَقُولُونَ يَا رَبَّنَا كَيْفَ تَدْخِلُنَا النَّارَ وَ قَدْ كُنَّا نُوحِدُكَ فِي دَارِ الدُّنْيَا وَ كَيْفَ تُحَرِّقُ بِالنَّارِ أَلْسِنَتَنَا وَ قَدْ نَطَقْتَ بِتَوْحِيدِكَ فِي دَارِ الدُّنْيَا وَ كَيْفَ تُحَرِّقُ لِسَانَنَا وَ قَدْ عَقَدْتَ عَلَيْنَا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَمْ كَيْفَ تُحَرِّقُ وُجُوهَنَا وَ قَدْ عَفَرْنَاكَ لَكَ فِي التُّرَابِ أَمْ كَيْفَ تُحَرِّقُ أَيْدِينَا وَ قَدْ رَفَعْنَا بِالْأَدْعَاءِ إِلَيْكَ فَيَقُولُ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ عِبَادِي سَاءَتْ أَعْمَالُكُمْ فِي دَارِ الدُّنْيَا فَجَزَاؤُكُمْ نَارَ جَهَنَّمَ فَيَقُولُونَ يَا رَبَّنَا عَفْوُكَ أَعْظَمُ أَمْ حَصِيئَتُنَا فَيَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ بَلْ عَفَوِي فَيَقُولُونَ

۱- سوره مبارکه مائد: آیه ۷۲.

۲- سوره مبارکه حج آیه ۳۱.

۳- کلینی، محمد بن یعقوب، کافی (ط - دار الحديث) - قم، چاپ اول، ق ۱۴۲۹ هـ، ج ۳ ص ۷۰۲، همچنین روایات دیگر در همین مضمون وجود دارد: یونس عن عبد الله بن سنان قال سمعت أبا عبد الله ع يقول إن من الكبائر عقوق الوالدین و الیاس من زوج الله و الأثم لشکر الله و قد روي أن أكبر الكبائر الشرك بالله، کلینی، محمد بن یعقوب، کافی (ط - الإسلامية) - تهران، چاپ: چهارم، ۱۴۰۷ ق، ج ۲ ص ۲۷۸ و نیز روایت شده است: «عدة من أصحابنا عن أحمد بن محمد بن خالد عن عبد العظيم بن عبد الله الحنفي قال حدثني أبو جعفر ص قال سمعت أبي يقول سمعت أبي موسى بن جعفر ع يقول دخل عمرو بن عبد الله ع علي أبي عبد الله ع فلما سلم و جلس تلا هذه الآية: الذين يخشون كثيراً الأثم و القوا حش ثم أمتك فقال له أبو عبد الله ع ما أشكك قال أحب أن أعرف الكبائر من كتاب الله ع و قيل فقال نعم يا عمرو أكبر الكبائر الإشراك بالله يقول الله و من يشرك بالله فقد حرم الله عليه الجنة و بعدة الیاس من زوج الله لأن الله عز و جل يقول: إنه لا یانسن من روح الله إلا القوم الكافرون...» کلینی، محمد بن یعقوب، کافی (ط - الإسلامية) - تهران، چاپ: چهارم، ۱۴۰۷ ق، ج ۲ ص ۲۸۵.

۴- ابن بابویه، محمد بن علی، التوحید (للمصدق) - ایران: قم، چاپ: اول، ۱۳۹۸ ق، ص ۲۹؛ و نیز: ابن بابویه، محمد بن علی، الأمالی (للمصدق) - تهران، چاپ: ششم، ۱۳۷۶ ش، النص، ص: ۲۹۶.